

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

С. С. Апостолов
О. В. Єзерська

**ОСНОВИ КВАНТОВОЇ МЕХАНІКИ.
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ**

Навчально-методичний посібник

Харків – 2021

Рецензенти:

В. О. Ямпольський – доктор фіз.-мат. наук, головний науковий співробітник ІРЕ НАН України, професор кафедри теоретичної фізики імені академіка І. М. Ліфшиця Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, член-кореспондент НАН України;

Г. І. Раїмба – кандидат фіз.-мат. наук, завідувач кафедри теоретичної фізики імені академіка І. М. Ліфшиця Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 5 від 10 червня 2021 року)*

Апостолов С. С.

А 76

Основи квантової механіки. Теорія та практичні завдання : навч.-метод. посіб. / С. С. Апостолов, О. В. Єзерська. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 140 с.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів фізичних спеціальностей, які вивчають квантову механіку, і містить конспекти основних лекцій та практичні задачі, розв'язок яких сприяє більш глибокому розумінню фізичних ідей квантової механіки, розвитку необхідних практичних навичок у розв'язанні сучасних задач теоретичної фізики.

УДК 530.145 (072)

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2021
© Апостолов С. С., Єзерська О. В., 2021
© Дончик І. М., макет обкладинки, 2021

Навчальне видання

Апостолов Станіслав Сергійович
Єзерська Олена Володимирівна

**ОСНОВИ КВАНТОВОЇ МЕХАНІКИ.
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ**

Навчально-методичний посібник

Відповідальний за випуск *О. І. Любімов*
Коректор *О. В. Анцибора*
Комп'ютерне верстання *С. С. Апостолов*
Макет обкладинки *І. М. Дончик*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 6,79. Наклад 100 пр. Зам. № 148/21.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна
Тел. 705-24-32

Зміст

Передмова	7
1. Конспект лекцій	8
1.1. Вступ	8
1.1.1. Фізичні основи квантової механіки	8
1.1.2. Електромагнітні кванти	9
1.1.3. Дискретні значення фізичних величин	10
1.1.4. Дифракція електронів, атомів, молекул	11
1.2. Принципи квантової механіки. Рівняння Шредінгера	11
1.2.1. Гіпотеза де Бройля (1924)	11
1.2.2. Хвильова функція. Статистичне трактування хвильової функції	13
1.2.3. Принцип суперпозиції	14
1.2.4. Хвильові пакети. Співвідношення невизначеності.	14
1.2.5. Час розпливання хвильового пакета. Уточнене співвідношення невизначеності	16
1.2.6. «Принципи» квантової механіки	16
1.2.7. Хвильове рівняння Шредінгера (РШ)	17
1.2.8. Вектор густини потоку імовірності. Рівняння неперервності	19
1.3. Розв'язання стаціонарного рівняння Шредінгера	21
1.3.1. Поділ змінних в декартових координатах	21
1.3.2. Частинка в одновимірній прямокутній нескінченно глибокій потенціальній ямі	22
1.3.3. Частинка у тривимірній потенціальній ямі нескінченної глибини (тривимірний потенціальний ящик)	25
1.3.4. Квантовий гармонічний осцилятор (лінійний осцилятор)	26
1.3.5. Відбиття та проходження через потенціальний бар'єр	30
1.3.6. Загальні властивості одновимірного руху	35
1.4. Математичний апарат квантової механіки	36
1.4.1. Основні відомості з теорії лінійних просторів та теорії лінійних операторів	36

1.4.2.	Елементи теорії зображень	40
1.4.3.	Властивості дельта-функції Дірака	41
1.4.4.	Неперервне зображення	42
1.4.5.	Фізичні величини та оператори	43
1.4.6.	Середні значення фізичних величин	44
1.5.	Оператор Гамільтона. Стаціонарні стани	45
1.5.1.	Власні функції (ВФ) та власні значення (ВЗ) операторів $\hat{r}$, $\hat{p}$ у координатному та в імпульсному зображенні	45
1.5.2.	Оператор Гамільтона, стаціонарні стани	47
1.5.3.	Рівняння Шредінгера в імпульсному зображенні	47
1.5.4.	Розв'язання задачі про рух частинки у полі дельта-ями в імпульсному зображенні для від'ємних енергій (фінітний рух)	49
1.6.	Фізичний зміст комутації операторів	50
1.6.1.	Комутація операторів та результати вимірювань	50
1.6.2.	Нерівності Гейзенберга	51
1.6.3.	Повний набір фізичних величин	53
1.7.	Оператор кутового моменту	53
1.7.1.	Комутаційні співвідношення	54
1.7.2.	Власні функції та власні значення операторів $\hat{l}_z$ та $(\hat{l})^2$. «Сходінкові» оператори	54
1.8.	Оператори у гейзенбергівському зображенні	57
1.8.1.	Похідна по часу від оператора	57
1.8.2.	Гейзенбергівське зображення операторів	59
1.8.3.	Теореми Еренфеста	61
1.8.4.	Інтеграл руху (закони збереження)	61
1.8.5.	Закон збереження парності	64
1.8.6.	Співвідношення невизначеності для часу та енергії	64
1.9.	Рух у центральному полі	65
1.9.1.	Зведення задачі двох тіл до задачі про рух у центральному полі	65
1.9.2.	Аналіз особливостей руху у центральному полі	69
1.9.3.	Рух вільної частинки із певним значенням моменту імпульсу. Сферичні хвилі	70
1.9.4.	Одноелектронний атом	71
1.9.5.	Випадкове виродження	74
1.10.	Когерентні стани гармонічного осцилятора	75
1.10.1.	Гармонічний осцилятор. Розв'язок методом факторизації	75
1.10.2.	Когерентні стани осцилятора	78
1.11.	Рівняння Шредінгера у магнітному полі	79

1.11.1.	Рух електрона в однорідному постійному магнітному полі. Рівні Ландау (1930)	80
1.12.	Теорія збурень (ТЗ)	81
1.12.1.	Стационарна теорія збурень без виродження	82
1.12.2.	Стационарна ТЗ при наявності виродження. Секулярне рівняння	83
1.12.3.	Теорія збурень для дворівневої системи	84
1.12.4.	Нестационарна теорія збурень	86
1.13.	Квазікласичне наближення	88
1.13.1.	Правило квантування Бора–Зомерфельда	90
1.13.2.	Квазікласичний коефіцієнт прозорості бар'єра	93
1.13.3.	Теорія альфа-розпаду	94

2. Конспект практичних занять 97

2.1.	Математичний апарат квантової механіки	97
2.1.1.	Лінійні оператори. Комутатор операторів	97
	Приклади завдань з розв'язками	97
	Завдання для самостійної роботи	99
2.1.2.	Ермітово-спряжені та ермітові оператори	99
	Приклади завдань з розв'язками	100
	Завдання для самостійної роботи	101
2.1.3.	Власні функції і власні числа операторів. Середні значення	102
	Приклади завдань з розв'язками	102
	Завдання для самостійної роботи	105
2.1.4.	Імпульсне зображення	105
	Приклади завдань з розв'язками	106
	Завдання для самостійної роботи	108
2.2.	Одновимірний рух	108
2.2.1.	Нескінченно-глибока потенціальна яма	108
	Приклади завдань з розв'язками	109
	Завдання для самостійної роботи	112
2.2.2.	Потенціальна δ -яма	112
	Приклади завдань з розв'язками	113
	Завдання для самостійної роботи	115
2.2.3.	Проходження частинок через потенціальний бар'єр	115
	Приклади завдань з розв'язками	115
	Завдання для самостійної роботи	118
2.2.4.	Потенціальний δ -бар'єр	118
	Приклади завдань з розв'язками	119
	Завдання для самостійної роботи	120
2.3.	Наближені методи у квантовій механіці	121
2.3.1.	Теорія збурення	121

Приклади завдань з розв'язками	121
Завдання для самостійної роботи	125
2.3.2. Квазікласичне наближення	125
Приклади завдань з розв'язками	125
Завдання для самостійної роботи	128
2.4. Тривимірний рух	129
2.4.1. Момент імпульсу	129
Приклади завдань з розв'язками	129
Завдання для самостійної роботи	130
2.4.2. Рух в центральному полі	131
Приклади завдань з розв'язками	132
Завдання для самостійної роботи	135
2.5. Приклади індивідуальних завдань	135
2.5.1. Одновимірний рух	135
2.5.2. Використання теорії збурень	138

Бібліографія**139**